

ԱՌՈՋԱԲԱՆ

Ներկա աշխատանքը փորձ է վեր հանելու շումերերենի և հայերենի ընդհանրությունները: Ընդհանրությունները բնականաբար վերաբերում են առաջին հերթին բառապաշարին: Հայերեն և շումերերեն բառերի համակարգված և ընդգրկուն համեմատություն նախկինում չի արվել (գոնե մենք չգիտենք): Քիչ թե շատ ամբողջական պետք է համարել Կարսոի աշխատանքները: Հայ-շումերական ընդհանրությունները բացառելու պատճառները և՛ առարկայական (օբյեկտիվ) են, և՛ ենթակայական (սուբյեկտիվ): Առարկայական պատճառ 1.

Գրեթե հարյուր տարի իշխել է այն տեսակետը, որ հայերը պատմական Հայաստանի տարածքում եկվոր են (օրինակ Ն.Ադոնցը, Հր. Աճառյանը, Հ.Մանանդյանը և շատ մեծանուն գիտնականներ համոզված են, որ մ.թ.ա. 6-րդ դարից առաջ Հայաստանում ընդհանրապես հայախոս չի եղել): Բնականաբար, Շումերի տարածքից շատ ու շատ հեռու (Բալկաններում կամ Ուկրաինայում) գտնվող նախահայերը ոչ մի կապ չեն կարող ունենալ Շումերի հետ¹:

Առարկայական պատճառ 2.

«...մ.թ.ա. III հազարամյակում հայերենը նոր է սկսել իր գոյությունը որպես ինքնուրույն լեզու՝ հնդեվրոպականից անկախ»²: Այսինքն՝ շումերական գրի արշալույսին (առանձին) հայոց լեզու ընդհանրապես գոյություն չուներ: Ինչպե՞ս կարելի է շումերերենի հետ համեմատել մի լեզու, որը դեռ գոյություն չունի:

Առարկայական պատճառ 3.

Բազմաթիվ շումերերեն բառերի հնչյունական տեսքը նախկինում հայտնի չէր, ինչը թույլ չէր տալիս գիտնականներին հուսալի համեմատություններ անել այլ լեզուների հետ: Այսօր հրապարակված են մեծ թվով տրանսկրիպցիաներ, որոնք գիտական շրջանառության մեջ են մտել վերջին տասնամյակներին, և ճշտվել են բազմաթիվ բառերի իմաստները, որոնք կամ անհայտ կամ կասկածելի էին նախկինում:

Ենթակայական պատճառները հիմնականում քաղաքական են կամ անձնական, և այդ պատճառով չենք քննարկելու:

Առաջին պատճառը (թե իբր հնագույն հայախոսները ապրել են Շումերի տարածքից շատ հեռու) նշյալ գիտնականների ժամանակի «գիտական ճշմարտությունն» է, որ այսօր հնացած է: Հայոց լեզուն պատմական Հայաստանի տարածքում բնիկ է: Սա է այսօրվա «գիտական ճշմարտությունը» (տես քարտեզը³):

¹ Ի դեպ, «Բալկանների և շումերների» մասին հետաքրիր տեղեկություն է հաղորդում Կյաչետլավ Իվանովն իր վերջին ծավալուն հարցազրույցում. «Վառան պատկանում է Վինչի հին մշակույթին, որ ծագում է մոտ մ.թ.ա. 7 հազար տարի առաջ և անկում է ապրում մ.թ.ա. 4-րդ հազարամյակում: Նրա սահմանները ձգվում են Տրանսիլվանիայից ու Ռումինիայից մինչև Հյուսիսային Հունաստան: Ինչպե՞ս իմացան այդ մասին: 19-դարի կեսին գերմանական արիստոկրատուհի Սոֆիա ֆոն Տորման սկսեց փորել իր կավածոթները Տրանսիլվանիայում: Նա գտավ իրեր, որոնք շատ էին հիշեցնում շումերական իրերը, գիրք տպագրեց, ստեղծեց թանգարան Կլուժայում: Բայց նրան ոչ ոք չհավատաց, և այդ մասին պարզապես մոռացան: ...Այն ժամանակ կարծում էին, որ պետք է պեղել միայն Մերձավոր Արևելքում: Հետո՝ 2-րդ աշխարհամարտից առաջ, Վինչում Ռումինիայում, գտան մի քանի պնակիտներ նշանագրերով, որոնք նման էին նախաշումերականներին: Ես աշխատել եմ վաղ շրջանի սեպագրերի մասնագետ Ռոբերտ Էնգլանդի (Englund) հետ: Հիշում եմ, թե նա ինչպես էր վրդովվում, ասում էր, որ դա այլանդակություն է (թեգրեթե զիջելով), ժամանակագրության սխալ է: Մշակույթի ավանդական պատմությամբ դաստիարակված մարդու գիտակցության մեջ դա չէր կարող պատահել. Ի՞նչ շումերներ (կարող են լինել) Տրանսիլվանիայում»:

² Գ.Ջահուկյան «Հայոց լեզվի պատմություն. նախագրային ժամանակաշրջան», էջ 451:

³ Mapping the Origins and Expansion

Կ A (DUR₅)

շումերերեն բառի նշանակությունը	շումերերեն բառը	հայերեն բառը	հայերեն բառի նշանակությունը
1 Water-ջուր	a / aya ₂	nay նայ	նայ-1.թաց, խոնավ 2.կակուղ 3.հեղուկ կոչված գրերը 4.թացություն նայացուցանել- ջրել, ոռոգել, թրջել նայ տարր-ջուր, ծով
2 (To) rain-անձրև(ել)	^{im} ʒur ₅ -ʒur ₅ (=IM.A.A)	t'or թոր	թոր-անձրև
3 Progeny-սերունդ, ժառանգ, հետնորդներ	ʒur ₅ (=A)	t'or-(n) թոր-ն	թոր
4 (to be) wet, irrigated, damp, fresh-թաց, ոռոգված, ջրված, խոնավ, թարմ	dur ₅ / duru ₅	djur-o ջուր-ո	ջուր ջրել
5 (to be) wet, irrigated, damp, fresh-թաց, ոռոգված, ջրված, խոնավ, թարմ	ʒur ₅	tur / tor / tar / tr թուր, թոր, թար, թր	թաց, թրել, թրջել, թարմ
6 marsh water-ճահճի ջուր	dur ₅ -ambar	djur-ambar ջուր-ամբար	1.ջրամբար, ամբարի ջուր
7 stone chip-քարի մանրուք	a-be ₂ -za	awaz աւազ	ավազ
8 an owl-մի տեսակ բու	dur ₅ -bu ^{hu} (=a-bu ^{musen})	djuro bu ^{bu} ջրոյ բու ^{հաւ}	ջրի (ճահճային) բու
9 Gate-դարպաս	a-bul ₅ -la	apul / apol ապուլ, ապոլ	1.թողնել, արծակել, բաց թողնել
10 Gate-դարպաս	dur ₅ -bul ₅ -la (a-bul ₅ -la)	dur=dur դուռ bul=pol	ա) դուռ բ) փող-1.-անցք, 2.տան մեջ

				հարցուփորձ, քննություն
7	a cereal concoction- հատիկային ուտելիք	սւս ₅	unt-o / und-o ունտ-ո, ունդ-ո	ունդ-ուտելի սերմ, հատիկ
8	a type of flour-այլուրի տեսակ	աճ ₂	hays հայս	ջրով շաղախված և դեռ չխմորված այլուր
9	a type of flour-այլուրի տեսակ	աճ ₂	աճ աշ	աշ-գարու այլուր

ԲԱՌԱՅԱՆԿ

ԱՏԷ

շումերերեն բառի նշանակությունը	շումերերեն բառը	հայերեն բառը	հայերեն բառի նշանակությունը
1.tip of an animal's horn-կենդանու եղջյուրի ծայր 2.Point, tip (of horn)- (եղջյուրի) սայր, ծայր	ašte	ašte / aštea աշտ	աշտ, աշտեայ- հեռվից նետելու կարճ նիզակ

ԲԱՌԱՅԱՆԿ

AZ

շումերերեն նշանակությունն PSD-ի	բառի ըստ	շումերերեն բառը	հայերեն բառը	հայերեն բառի նշանակությունն ըստ ԱՃառյանի ՀԱԲ-ի
1 Cover-1.ծածկոց, պատյան 2.ծրար 3.կազմ 4.կափարիչ, խուփ և այլն		hə-as	həc' խից	տակառի ծակը կամ շշի բերանը փակող բան խցել-փակել խցան
2 a designation of eyes- աչքերի մի տեսակ բնորոշում		hə-as	hay-eac' հայ-եաց-ք	նայվածք

6	to coat-հագցնել ծածկել (ներկով), երեսապատել to secure-ամրացնել, պինդ կապել	sub ₆	ʃp-n-(el) ծպ-ն-ել	լավ կապել, կացնել, վրան փակցնել
7	to coat-հագցնել, ծածկել (ներկով), երեսապատել to secure-ամրացնել, պինդ կապել	sub ₆	ʃp-t-(il) ծպ-տ ²¹⁴ -իլ	ծպտիլ-ծածկել, թաքցնել, ծածկ- վել 2.հագուս- տը, ձևը, կերպարանքը փոխել (բուն՝ ներկվել, երեսապատվել, ծածկվել)
8	to rub-շփել, հարել	sub ₆	ʃup' ծուփ, ծփել	ծփել-հարել (որից՝ ծփոց- խնոց)
9	to suck-ծծել	sub ₆	ʃu-ʃo (<ʃu-ʃu) ծուծ-ո, ծծ-ել	ծծել
10	to complete, perfect - ավարտել, վերջացնել	sub ₆	sp-(ar-el) սպ-ար-ել	1.բոլոր եղածը հատցնել, վերջացնել 2.ոչնչացնել, կտորել, ավերել 3.ծախսել, բանեցնել, զործ ածել մի բանի վրա
11	to complete, perfect - ավարտել, վերջացնել	sub ₆	sp-an-el սպան-ել	սպանել
12	to slaughter-կոտորել, սպանել, մորթել (անասուններին)	sub ₆ (=šum)	sp-and սպ-անդ	սպանդ-1.զոհ, մատաղ 2.զոհելը 3.(մարդու) սպանություն սպանդանոց- միս մորթելու տեղ
13	to slaughter-կոտորել,	šum	oš	oշ, ոշ-մսի

²¹⁴ Ծպտել բառի մեջ տ մասնիկի համար հմմտ. ձգել-ձգտել: